

Helsingin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan lausunto eduskunnan valtiovarainvaliokunnan kunta- ja hyvinvointijaostolle hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarviosta vuodelle 2024 sekä Helsingin rahoitustilanteesta ja näkymistä ensi vuodelle ja pidemmälle aikavälille ja henkilöstön saatavuuden tilannekuvasta

Helsingin rahoitustilannekatsaus sekä valtion talousarvio 2024

Valtiovarainministeriö julkaisi 10.10.2023 uudet Helsingin ja hyvinvointialueiden valtion yleiskatteelliset rahoituslaskelmat vuodelle 2023–2026. Helsingin saama vuoden 2023 valtionrahoitus kasvoi noin 8,2 miljoonaa euroa VM:n kevään 2023 laskelmista. Vuoden 2023 rahoituksen kasvusta huolimatta toimiala on joutunut tekemään taloutta tasapainottavia toimenpiteitä jo vuoden 2023 aikana. Helsingin ennusteen (31.8.2023 tilanteessa) mukaan talouden arvioidaan olevan noin 24,3 miljoonaa euroa alijäämäinen. Helsingin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimen talousarvio 2023 oli laadittu siten, että toimiala pääsisi mahdollisimman lähelle tasapainoista tulosta. Valtion rahoituksen kasvun ja kustannuksia hillitsevien toimenpiteiden myötä toimialan on viimeisen ennusteen perusteella mahdollista saavuttaa tasapainoinen tulos.

Vuoden 2023 rahoitustilanteessa ja menoennusteessa on kuitenkin huomattavia epävarmuuksia johtuen kustannustason noususta ja henkilöstön saatavuuteen liittyvistä haasteista.

Toimiala on käynnistänyt talouden tasapainottamiseen tähtäävän muutosohjelman ja vuoden 2023 jo toteutettujen toimenpiteiden lisäksi toimenpiteiden valmistelua jatketaan ja toimenpiteitä toteutetaan vuosien 2024–2026 aikana, jotta toimialan talous olisi tasapainossa vuoden 2026 lopussa.

Helsingin näkökulmasta vuoden 2024 valtion rahoituslaskelma on hyvin tiukka. Vuoden 2024 rahoituslaskelma pieneni lähes 24 miljoonaa euroa kevään rahoituslaskelmista. Osa koko kansallisen valtionrahoituksen ja Helsingin laskennallisen osuuden pienemisestä on selkeää työnantajamaksujen ennakoidun alenemisen myötä, mutta ei kata koko rahoituksen vähenemistä.

Valtion rahoituspohjasta (eli kunnilta siirtyvistä kustannuksista) puuttuu merkittäviä eriä, joita ei ole voitu tilastoida sosiaali-, terveys- ja pelastustoimen kustannuksiksi. Tällaisia ovat muun muassa yleishallinnon kustannukset sekä Helsingin pelastuskoulun rahoitus, jolloin rahoituspohja on lähtökohtaisesti alimitoitettu. Positiivista valtion talousarviossa, että Helsingin pelastuskoulun rahoituksen tarve on huomioitu talousarviossa, vaikkakaan kohdennusten jakautumista pelastusopiston ja Helsingin pelastuskoulun välillä ei ole määritetty.

Helsingin näkökulmasta ongelmallista on, että rahoitus ja sen kriteerit eivät riittävästi huomioi Helsingin erityispiirteitä, kuten väestön monimuotoisuutta, asunnottomuutta, lastensuojelun sekä vammaisten palvelujen kustannusten kasvua tai esimerkiksi korkeaa vuokratasoa. Rahoitus ei myöskään huomioi, että Helsingissä oli kansallisesti eniten sekä koronaan sairastuneita että sairaala- ja tehohoidon tarvetta koronapandemian aikana, ja

etenkin hoito-, palvelu- ja kuntoutusvelan purkaminen jatkuu edelleen vuonna 2024. Haasteena ovat pandemian aikana hoitamatta jääneistä ongelmista aiheutuvat sosiaaliset, psykologiset ja terveydelliset seuraukset, jotka ilmenevät viiveellä. Koronapandemiaan jälkiseurausten hoito aiheuttaa Helsingille edelleen merkittäviä kustannuksia ja vaikeuttaa palveluihin pääsyä, etenkin kun valtio ei enää huomioi millään tavoin koronapandemiasta aiheutuvia kustannuksia.

Hallitusohjelmaan ja ehdotukseen valtion talousarvioksi vuodelle 2024 sisältyvät sosiaaliturvan muutokset tulevat vaikuttamaan erityisesti Helsingissä, jossa on runsaasti heikosti toimeen tulevia asukkaita ja esimerkiksi asuminen on kallista. Ehdotuksessa valtion talousarvioksi on lapsiperheiden kannalta myönteisiä kohdennuksia muun muassa alle 3-vuotiaiden lasten lapsilisään sekä yksinhuoltajakorotuksiin, mutta samanaikaisesti ehdotus valtion talousarvioksi sisältää työttömyysturvan lapsikorotusten poistamisen 1.4.2024 lukien. Myös asumistuesta poistettava ansiotulovähennys, yleisen asumistuen perusomavastuun korotus sekä perustoimeentulotukeen sisällytettävä viiden prosentin asumismenojen omavastuuosuus saattavat heikentää helsinkiläisten pienituloisten taloudellista tilannetta.

Valtion hyvinvointialueille kohdentamaa kokonaisrahoitusta korotetaan vuosittain hyvinvointialueindeksillä, mutta indeksin nykyinen päivitystahti ei kata poikkeuksellisen korkeaa inflaatiovauhtia tai sotepe-alan palkkaratkaisun yleisen ansiotasoindeksin ylittäviä palkankorotuksia. Ehdotuksessa valtion talousarvioksi todetaan, että menoja kasvattaa ja rahoitusasemaa heikentää erityisesti henkilöstökustannusten nopea kasvu, jossa henkilöstökustannusten arvio perustuu tehtyihin palkkasopimuksiin, joihin sisältyy muun muassa viisivuotinen palkkarakenneohjelma ja kolmivuotinen palkkojen yhteensovittamisohjelma. Kuitenkaan henkilöstökustannusten ennakoitu kasvu ja sote-palkkaratkaisu eivät näy hyvinvointialueiden indeksissä, joka on sidottu hyvinvointialueiden ansiotasoa selvästi pienempään yleiseen ansiotasoon (vuonna 2024 2,53 %)

Myös rahoituksen epävarmuus ja muuttuminen useaan kertaan vuoden aikana vaikeuttaa johtamista ja ennakkointia. Ehdotuksessa valtion talousarvioksi on kirjattu, että kunnilta hyvinvointialueille siirtyviä tuloja ja kustannuksia koskeva siirtolaskelma valmistuu loppuvuoden 2023 aikana ja hyvinvointialueiden rahoitus korjataan tämän jälkeen vastaamaan lopullista siirtolaskelmaa. Rahoituspohjan jatkuvasti muuttuessa toimialan on vaikeaa valmistella todellisuutta vastaavaa talousarviota tai tulosbudjetteja sekä johtaa luotettavasti ja pitkäjänteisesti toimintaa ja taloutta.

Myös tehtävämuutoksiin kohdennettu määräraha valtion rahoituslaskemissa on riittämätön. Kansallisesti tehtävämuutoksiin kohdennetaan noin 11,7 miljoonaa euroa, josta Helsingin laskennallinen osuus on noin 1,3 miljoonaa euroa, jolla tulisi kattaa niin hoitotakuun toteutuminen, lastensuojelun vähimmäishenkilöstömitoitus, oppilas- ja opiskeluhuollon vahvistaminen kuin kansallisen mielenterveysstrategian edistäminen.

Henkilöstön saatavuus on pitkään ollut huono monissa sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan ammattiryhmissä. Keskeisimpiä toimialan vajenimikkeitä ovat sairaanhoitajat, lähihoitajat, terveydenhoitajat, lääkärit, sosiaalityöntekijät, ohjaajat

(lastenkodit, vammaistyö) ja pelastajat sekä ruotsinkielinen henkilöstö ylipäänsä. Helsingin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialalla vakinaisen henkilöstön määrä on hieman kasvanut ja määräaikaisen henkilöstön vastaavasti laskenut vuodesta 2022, mutta kaikissa em. vajeimikkeissa on edelleen paljon ns. nollahakuja, joissa hakuilmoitukseen ei tule yhtään hakijaa.

Kilpailu osaavasta sotepe-henkilöstöstä on kiristynyt Uudenmaan alueella ja Helsinki pyrkii monin erilaisin toimenpitein vaikuttamaan saatavuuteen sekä varmistamaan henkilöstön pysyvyyden.

Keskeisimpiä toimenpiteitä ovat mm. toimialan oman oppisopimuskoulutuksen lisääminen, jo maassa olevan ulkomailla tutkinnon suorittaneiden henkilöiden pätevytymisen ja kieliharjoittelun mahdollistaminen palkallisten harjoittelujen avulla sekä kansainvälisen rekrytoinnin lisääminen eettisiä periaatteita noudattaen.

Helsinki investoi vastaamalla itse osaavan henkilöstön tutkintoon tähtäävästä koulutuksesta sekä olemassa olevan tutkinnon tunnustamiseen johtavasta koulutuksesta. Erityisesti Helsingin oman oppisopimuskoulutuksen kautta on saatu hyviä tuloksia, kun vuonna 2023 valmistuneista lähihoitajista 100 % on jäänyt toimialalle töihin ja hoiva-avustajistakin 66 %. Ulkomailta rekrytoituille mahdollistetaan sujuvat koulutuspolut sekä tutkinnon suorittamiseksi että muualla suoritettun sairaaenhoitajatutkinnon päivitämiseksi ja tunnustamiseksi.

Näkymä tuleviin vuosiin ei ole hyvä eikä mm. edellä kerrotuilla toimenpiteillä pystytä vastaamaan tulevien vuosien eläköitymiseen ja normaaliin henkilöstön liikkumisesta johtuviin muutoksiin. Alalla jo olevat ja sille opiskelevat sotepe-osaajat eivät tulevaisuudessa riitä.

Lisäksi erityisesti sosiaalityöntekijöiden osalta henkilöstötilanteeseen vaikuttaa akuutisti ja myös jatkossa Valviran tiukentunut tulkinta siitä ketkä voivat toimia tilapäisesti sosiaalityöntekijöinä (ns. sijaispätevyys). Uusi tulkinta rajaa pois alaa avoimessa yliopistossa opiskelevat, joilla opiskelu ei johda tutkintoon. Tämä muutos yhdessä alan opiskelupaikkojen liian pienen määrän kanssa, vaikuttaa henkilöstön pysyvyyteen ja nostaa myös palkkakuluja.